

Nr 405.

Av herrar **Dahlbäck** och **Holmbäck**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 180, angående anvisande av medel för beredande av ersättning för vissa förskingrade förmyndarmedel.

Genom ett skriftligt avtal den 2 november 1929 förband sig tillförordnade förste assessorn vid Stockholms rådstuvurätt Sixten Carlborg att till advokaten Gunnar Holmén hänvisa alla uppdrag, som härflöte av Carlborgs befattning vid Stockholms rådhusrätt och förmyndarkammare, mot det att Holmén utfäste sig att till Carlborg utbetala 25 procent av nettointkomsten av de uppdrag, som sålunda blivit överlämnade till Holmén. Den 22 maj 1930 förordnades därefter Holmén till förmyndare för Beda Wikström, som på egen begäran försattes i omtyndighet. Den 19 november 1929 entledigades ingenjören Eric Palmcrantz från det förmynderskap, han under flera år innehåft för sin son Per Göran Palmcrantz, och i stället förordnades till förmyndare Holmén's fader, undervisningsrådet Per Holmén. Sedan undervisningsrådet Holmén avlidit, förordnades den 29 juli 1930 advokaten Holmén till förmyndare. Genom utslag av år 1932 fälldes advokaten Holmén av Stockholms rådhusrätt till ansvar för förskingring av 83,484 kronor 31 öre av Beda Wikströms medel och av 243,583 kronor 81 öre av Per Göran Palmcrantz' medel. Genom utslag har sedermera Carlborg dömts till avsättning från sin tjänst och att gemensamt med Holmén gälda nyssnämnda belopp, å vilka emellertid i Holmén's konkurs influtit för Beda Wikström 5,710 kronor 35 öre och för Per Göran Palmcrantz 16,636 kronor 10 öre.

1938 ha dödsbodelägarna efter Beda Wikström och förmyndaren för Per Göran Palmcrantz, Eric Palmcrantz, — efter upptäckten av Holmén's förskingringar förordnades Eric Palmcrantz på nytt till förmyndare för sin son — hos Kungl. Maj:t anhållit om ersättning för sina förluster, varjämte även förmyndaren för Birgitta Thunell, Kurt Thunell, hos Kungl. Maj:t anhållit om ersättning för en förlust, som Birgitta Thunell lidit genom Holmén's och Carlborg's åtgärder. Ansökningarna ha tillstyrkts av samtliga de myndigheter, vilka yttrat sig i ärendena, nämligen Stockholms stadsfullmäktige, Överståthållareämbetet, Statskontoret och Justitiekanslersämbetet. I proposition nr 180 till innevarande års

riksdag har emellertid Kungl. Maj:t på justitieministerns föredragning endast åt Birgitta Thunell föreslagit full ersättning. För de förskingringar, vilka skett ifråga om Beda Wikströms och Per Göran Palmcrantz' medel, föreslås en ersättning blott av 40,000 kronor för envar av dem. I anledning av denna proposition få vi härmed i likhet med de fyra i ärendet hörda myndigheterna föreslå att även i fråga om Beda Wikströms och Per Göran Palmcrantz' medel full ersättning (dock utan beräkning av ränta) lämnas för de förskingrade beloppen med avräkning för vad som utgått i Holméns konkurs. Omständigheterna i förevarande ärenden äro sådana, att det enda, som kan sägas vara staten värdigt och som tillfredsställer det allmänna rättsmedvetandet, är att full ersättning gives för de förskingrade medlen.

Sedan 1600-talet har i Stockholm funnits en förmyndarkammare, i vilken de omyndiges kontanta medel insattes och deras värdehandlingar deponerades. Förmyndare ägde att för omplacering m. m. utfå de omyndiges värdehandlingar men givetvis endast efter beslut av kammaren. Efter omplaceringen skulle vederbörande värdehandlingar deponeras på nytt.

Genom 1924 års förmynderskapslag stadgades, att omyndigs kontanta medel överhuvud skulle insättas i bank och att det även skulle ske deposition i bank av omyndigs värdehandlingar, allt under uppsikt av en överförmyndare. Den frågan uppstod då, huruvida man borde bibehålla förmyndarkammaren. Lagberedningen föreslog i sitt betänkande om ny förmynderskapslagstiftning, att värdehandlingar och kontanta medel i fråga om förmynderskap i Stockholm, såsom på andra orter, för framtiden skulle vara deponerade i bank men att dock förmyndarkammaren skulle bibehållas såsom överförmyndare i Stockholm. Genom denna anordning skulle det såsom förut bliva kammaren i dess helhet, som utövade kontroll å insatta medel, som prövade om förmyndare hade skäl till en begäran om uttagande av viss en omyndigs värdehandling o. s. v. Efter anmärkningar i lagrådet kom emellertid propositionen att intaga en annan ståndpunkt. Förmyndarkammaren skulle visserligen bibehållas som överförmyndare, men frågor om tillstånd till uttagande av värdehandlingar o. dyl. och därigenom naturligen även kontrollen över att uttagna värdehandlingar åter inlades i vederbörande depå i bank skulle kunna uppdragas åt en av förmyndarkammarens ledamöter, någon dess tjänsteman eller annan lämplig person, som rådhusrätten förordnade. Genom denna ändring i lagberedningens förslag blev tydligen förmynderskapskontrollen i Stockholm — där förhållandena på grund av anhopningen av förmynderskap uppenbarligen äro alldeles särskilt känsliga — mindre än den varit förut. Det är även denna olyckliga lagändring, som möjliggjort Holméns förskingringar. Dessa ha nämligen kunnat ske genom att Carlborg på inga eller mycket

svaga skäl låtit Holmén uttaga värdehandlingar utan att sedermera kontrollera att de på nytt lades in.

Till vad nu sagts kommer en annan omständighet. Förmyndarkammaren hade av ålder en särskild fond, vars historia vi icke varit i tillfälle att följa, men som finnes nämnd i varje fall i Kungl. Maj:ts förnyade instruktion den 9 april 1856 för förmyndarkammaren i Stockholm, § 9. Där kallas den förmyndarkammarens grundfond, bestämmes till 50,000 riksdaler riksmünt samt förklaras vara »avsedd att betrygga säkerheten för uppfyllandet av förmyndarkammarens förbindelser samt att ersätta sådana förluster vid förvaltningen, vilka av vederbörande ämbets- och tjänstemän icke böra eller icke kunna gottgöras». I förnyade instruktionen för förmyndarkammaren i Stockholm den 21 juni 1907 kallas den förmyndarkammarens garantifond och förklaras skola ha »till ändamål att betrygga uppfyllandet av förmyndarkammarens räntegottgörelse å insatta kontanta medel och övriga förbindelser ävensom att ersätta sådana förluster å förvaltningen, vilka av vederbörande ämbets- och tjänstemän icke böra eller kunna gottgöras». Fonden i fråga säges skola utgöra 10 procent av beloppet av en annan fond, benämnd allmänna fonden och som utgjordes av samtliga i förmyndarkammaren för omyndiga samt frånvarande eller okända arvingar insatta kontanta medel. Garantifonden fick i princip icke förminskas från det belopp, vartill den en gång uppgått, och om penningar måste tillföras den genom att den använts till sitt ändamål eller genom att allmänna fonden hade vuxit, skulle därtill användas förmyndarkammarens s. k. överskottsmedel, vilka eljest skulle tillfalla allmänna barnhusinrättningen i Stockholm.

Garantifonden nämnes icke i 1924 års av Kungl. Maj:t och riksdagen antagna förmyndarskapslagstiftning. Däremot stadgas i 9 § av den administrativt utfärdade kungörelsen den 21 november 1924 med särskilda bestämmelser angående förmyndarkammarens i Stockholm verksamhet, att 4 § av 1907 års instruktion för förmyndarkammaren fortfarande skulle gälla. Däri ligger att garantifonden fortfarande skulle finnas och tjäna sitt ursprungliga ändamål att vara ett skydd för de omyndiga. Genom vissa beslut 1933 kom emellertid garantifonden att låsas fast på sätt som skall framgå av nedanstående.

Genom 1924 års lagstiftning överflyttades förmyndarkammarens förvaltning av värdehandlingar omedelbart till bankerna. Bankerna skulle även få förvaltningen av sådana kontanta medel, som tillfördes omyndige, sedan lagstiftningen trätt i kraft. De medel, som förmyndarkammaren faktiskt hade inestående den dag, då 1924 års lagstiftning trädde i kraft, skulle den fortfarande förvalta. Sedermera väcktes emellertid förslag om att överföra dessa medel, vilka givetvis minskades för varje år allt efter det att vederbörande förmyndarskap upphörde,

till förvaltning av Stockholms stad genom dess drätselråd, och genom ett kungligt brev av den 24 november 1933 genomfördes denna tanke. Genom detta brev överfördes förmyndarkammarens samtliga tillgångar till Stockholms stad mot att staden svarade för kammarens förbindelser, utbetalade vissa pensioner och bestred kostnaderna för förmyndarvården, till vilket sistnämnda ändamål staden emellertid även skulle bruka de inflytande överförmyndararvodena. Då garantifonden överfördes till staden, utgjorde den enligt uppgift 902,809 kronor 39 öre.

Att garantifondens medel överlämnades till Stockholms stad att användas till bestridande av förmyndarkammarens verksamhet väcker så tillvida icke gensaga, att redan tidigare fondens avkastning använts till förmyndarkammarens förvaltningskostnader. Vid utfärdandet av kungliga brevet den 24 november 1933 försatt man emellertid ett tillfälle att säkerställa de myndingar, vilka genom Carlborgs och Holméns uppseendeväckande samarbete och åtgöranden berövats ansevärda tillgångar. Att märka är att Carlborg ställdes under åtal genom en ämbetskrivelse från advokatfiskalen i Svea hovrätt den 27 februari 1933 och att ett muntligt förhör med honom ägde rum inför hovrätten den 13 november 1933. Det hade enligt vår uppfattning tett sig mycket naturligt, att man vid utfärdandet av 1933 års brev använt fondens medel för dess ändamål att säkerställa omyndige genom att giva ersättning åt de omyndige, som drabbats av förlust genom Holméns förskingringar, då förlusterna för dessa omyndige möjliggjorts genom den vekhet beträffande förmyndarskapsförvaltningen i Stockholm, som infördes genom 1924 års lagstiftning.

Att märka är, att vederbörande förmyndare för Beda Wikström och Per Göran Palmerantz instämt både kronan och Stockholms stad med anspråk på ersättning för sina förluster. Målet mot kronan blev givetvis avvisat. Någon rättslig förpliktelse kan icke anses åligga kronan. Målen mot Stockholms stad erbjuda åter stort intresse. Tyvärr ha icke dessa mål blivit refererade i Nytt juridiskt arkiv utan förekomma blott bland denna tidskrifts kortfattade notiser (N. J. A. 1937, avd. 1, notis A nr 157, 158) och utan studium av handlingarna är man därför icke i tillfälle att följa målens detaljer. Rådhusrätten förpliktade Stockholms stad att utgiva de fordrade beloppen med ränta. I Svea hovrätt och Högsta domstolen blev emellertid utgången en annan. Högsta domstolen yttrade i sin dom: »Vad anginge den mot staden förda talan funne Högsta domstolen av utredningen framgå, att med de förluster, som garantifonden enligt 4 § i förnyade instruktionen för förmyndarkammaren den 21 juni 1907 haft till ändamål att ersätta, avsetts förluster vid förmyndarkammarens egen förvaltning av de utav förmyndarkammaren omhändertagna värdehandlingarna och där inestående medel; och enär staden förty icke på den grund att staden övertagit förmyndarkamma-

rens tillgångar, däribland garantifonden, och dess förpliktelser vore skyldig att svara för den förlust som uppkommit genom Carlborgs försummelser med avseende å tillsynen över L. G. Holméns förvaltning av Beda Wikströms och Per Göran Palmerantz' förmögenheter — — — prövade Högsta domstolen rättvist fastställa hovrättens domslut jämväl i denna del av målen.» Av särskilt intresse i detta yttrande är att Högsta domstolen dels tydligen anser, att fonden även efter 1933 svarar för de förpliktelser, som tidigare åvilat den, samt dels håller före att fondens ansvar sträckt sig till förmyndarkammarens egen förvaltning även av omyndigas värdehandlingar. Om förmyndarkammaren som helhet hade på otillräckliga grunder givit tillstånd till uttagande av värdehandlingar eller försummat att tillse att de uttagna värdehandlingarna deponerades på nytt, borde väl då, enligt Högsta domstolens uppfattning, garantifonden ha ansvarat. Genom att 1924 års lagstiftning överflyttat beslutanderätten ifråga om tillstånd för mottagande av värdehandlingar och kontrollen över deras förnyade deposition till en särskild person, har emellertid, ifråga om Beda Wikströms och Per Göran Palmerantz' medel, ansvar icke kommit att föreligga. Tydligt är emellertid då, att Högsta domstolens tankegång ligger synnerligen nära den uppfattningen, att ansvar även i förevarande fall finnes för fonden. Måhända har man vid fondens överförande till Stockholms stad ansett att staden redan enligt gällande bestämmelser med fonden skulle ansvara för de av Holmén förskingrade medlen och kanske är det på denna grund som man icke i 1933 års brev givit en direkt bestämmelse härför. Efter Högsta domstolens dom är emellertid Stockholms stad lagligen förhindrad att använda fonden till ersättning för de förskingrade medlen.

För oss framstår frågan om ersättning i full utsträckning åt Beda Wikströms dödsbodelägare och åt Per Göran Palmerantz i första hand som något, som det allmänna rättsmedvetandet fordrar. I betraktande av de stora moraliska värden, som här stå på spel, bör det icke få bli utslagsgivande, att statsverket skulle komma att utge betydande summor. Genom att, i enlighet med statskontorets åsikt, ränta icke skulle komma att utgå, få för övrigt icke Beda Wikströms dödsbodelägare och Per Göran Palmerantz fullt samma förmögenhetsställning, de eljest skulle haft. I sin motivering har statsrådet gjort en parallell till ett tidigare fall, nämligen då stöd beviljades i form av en garanti för att insättarna i de s. k. allmänna sparbankerna genom utdelning av bankernas konkurser och tillskott av statsmedel skulle erhålla minst viss procent av den insatta behållningen. I förbigående må här påpekas, att departementschefen samtidigt erinrade om att i berörda precedensfall omyndiga garanterades hela det insatta beloppet. Detta påpekande borde hava föranlett en annan slutsats än den, som departementschefen dragit i det föreliggande fallet. Emellertid är jämförelsen med den ersättning, som

garanterades insättarna i de allmänna sparbankerna missvisande. De myndiga insättare, som överlämnade sina penningmedel till sparbankerna för förvaltning, hade gjort detta alldeles frivilligt och till halvprivata institutioner, föranledda av sin önskan att få så stor avkastning som möjligt av sina större eller mindre kapitaltillgångar. De omyndiga, vilkas rätt nu är i fråga, hava åter icke haft något val. Deras tillgångar ha på grund av lagens bestämmelser anförtrotts till en av domstolarna utsedd förmyndare, som skulle övervakas av överförmyndaren. Särskilt märkliga te sig omständigheterna i det Palmcrantzska fallet. Per Göran Palmcrantz' far och förmyndare, ingenjören Eric Palmcrantz, entledigades mot sin vilja från förmynderskapet. Han bestred energiskt att Holmén finge förordnas till förmyndare för sonen. Sedan emellertid Holmén lyckats plundra Per Göran Palmcrantz på ett belopp av nära en kvarts miljon kronor, förordnades återigen Eric Palmcrantz att förestå förmynderskapet. I betraktande av dessa förhållanden är det icke underligt, att det Palmcrantzska fallet i hög grad skadat förtroendet för det svenska samhällets förmåga att skydda de omyndigas rätt. De angivna förhållandena torde dessutom vara ett fullt tillräckligt skäl till att full ersättning bör utgå.

Vi ha övervägt att genom denna motion föreslå ett bemyndigande för Stockholms stad att av garantifondens medel ersätta Beda Wikströms dödsbodelägare och Per Göran Palmcrantz. I likhet med departementschefen ha vi emellertid kommit till den slutsatsen att en ändring av de bestämmelser, som gälla för användande av fondens medel, ej torde kunna komma ifråga.

Under åberopande av vad nu anförts få vi alltså hemställa,

att riksdagen ville medgiva att från förslagsanslaget för oförutsedda utgifter må utbetalas dels till dödsboet efter Beda Wikström ett belopp av (83,484: 31 — 5,710: 35 =) 77,773: 96 kronor och dels till Per Göran Palmcrantz ett belopp av (243,583: 81 — 16,636: 10 =) 226,947: 71 kronor.

Stockholm den 22 mars 1939.

Oscar Dahlbäck.

Åke Holmbäck.